

Nereikalingų vaikų kraštas

Audrius BAREIŠIS

Abortai Lietuvoje - beveik visada legalūs, anoniminis gimdymas - draudžiamas. Neseniai mūsų krašte pradėtų steigti gyvybės langelių teisinis statusas tebekelia daug ginčų. Kūdikius saugiai palikti pasiryžusios motinos baiminasi būti pastebėtos tokiose vietose, nes mano galinčios sulaukti ne tik pasmerkimo.

Smerkti savo kūdikių atsisakyti nusprendusias motinas lengviausia, tačiau problemos tai neišsprendžia. LŽ domėjosi, kokių galimybių Lietuvoje turi minėtos moterys, kokios sumanymo atsisakyti naujagimių pasekmės ir ką reikėtų daryti, kad spaudoje nebemirgėtų kraupios antraštės "Sąvartyne rastas negyvas kūdikis".

Vienas išgelbėtas.

Vilniaus sutrikusio vystymosi kūdikių namų, kur praėjusių metų rudenį buvo įrengtas pirmasis gyvybės langelis, direktorė Petronėlė Valatkevičienė stengiasi negalvoti apie pastaruoju metu sklandančias viešas kalbas, esą įrengta saugi vieta kūdikiui palikti prieštarauja naujagimio prigimtinėms teisėms.

"Čia politiniai žaidimai. Blogiausia, kad garsiai reiškiamos abejonės priverčia dvejoti ir motinas. Nors mūsų įstaigoje gyvybės langelis veikia palyginti trumpai, jau sulaukėme pirmojo naujagimio. Esame atkreipę dėmesį į itin dažnai netoli kūdikių namų besisukiojančias moteris, jos tarsi žvalgosi. Svarbu žmonėms paaiškinti, kad naujagimio palikimas gyvybės langelyje neužtraukia teisinės atsakomybės ir asmens, palikusio kūdikį saugioje vietoje, niekas nepersekios", - pažymėjo P.Valatkevičienė.

Vienintelis kūdikis, paliktas gyvybės langelyje, rastas pernai gruodžio 18 dieną. Jis buvo atvežtas jau sutemus, maždaug 17 valandą. "Suskambo langelyje įrengtas skambutis. Mergaitę radome sveiką, gražiai aprengtą. Ji buvo įvyniota į gražų pledą. Mergaitė porą savaičių praleido ligoninėje, tikrinome jos sveikatą. Tada ją perkėlėme į kūdikių namus. Davėme vardą, šiandien mergaitė auga, stiprėja, problemų dėl sveikatos neturi", - prisiminė P.Valatkevičienė.

Langeliai - jau ir Kaune

Gyvybės langeliai atidaryti Vilniuje, Klaipėdoje ir Panevėžyje. Kaune pirmasis gyvybės langelis atidarytas kaip tik šį savaitgalį. Tai be didelių išskilmių įvyko Krikščioniškuosiuose gimdymo namuose. Jų vadovas Kęstutis Stankaras neabejoja, kad toks langelis - itin reikalingas.

"Ne kartą būta, kad mūsų gimdymo namuose pagimdžiusios nepageidaujamas atžalas moterys jas tiesiog palikdavo. Tačiau neseniai nuskambėjęs atvejis, kai sąvartyne buvo rastas kūdikio lavonas, įrodo, kad gyvybės langeliai reikalingi", - LŽ sakė K.Stankaras.

Įrengti gyvybės langelį Krikščioniškuosiuose gimdymo namuose padėjo privati kompanija.

Antrasis gyvybės langelis laikinojoje sostinėje bus atidarytas antradienį P.Mažylio gimdymo namuose. Jis įrengtas iš V.Putvinskio gatvės pusės prie centrinio įėjimo į šią įstaigą.

Ne panacėja

Kūdikių namų vadovė nepraranda vilties, kad mergaitės motina pasinaudos teise kreiptis į kūdikių namus ir susigrąžinti mažylę: "Pagal įstatymus motina gali per tris mėnesius nuo kūdikio palikimo dienos kreiptis į vaikų namus ir pareikšti pretenzijas dėl mergaitės globos. Tokią pačią teisę turi ir naujagimio giminaičiai. Augti šeimoje kur kas geriau nei globos namuose. Žinoma, besikreipiantys asmenys privalėtų įrodyti, kad vaikas yra jų, tačiau, dar kartą pakartosiu, jokie teisiniai nemalonumai jiems negrėstų. Jeigu praėjus trims mėnesiams niekas nesikreipia dėl naujagimio globos, pradedama ieškoti tėvių."

Vilniaus sutrikusio vystymosi kūdikių namų direktorės įsitikinimu, gyvybės langeliais nepatenkinti asmenys "žaidžia" visuomenei itin opiais pareiškimais. "Jie klausia žmonių, ar taip neskatinsime motinų palikinėti vaikų? Tačiau sulaukiame ir palaikymo, Katalikų bažnyčia pritaria gyvybės langeliams. Pirmą kartą vieta, kur galima saugiai palikti nereikalingą tapusį kūdikį, įkurta XII amžiuje Vatikane", - pasakojo P.Valatkevičienė.

Į gyvybės langelį skatinama žvelgti kaip į dar vieną galimybę išsaugoti gyvybę, tačiau ne kaip į priemonę, užtikrinančią, kad naujagimių žudymo atvejų sumažės arba visiškai nebebus.

Gyvybės langeliams pradėjus veikti Vokietijoje, šioje valstybėje naujagimių žudymo atvejų nesumažėjo, o anonimiškai paliekamų kūdikių padaugėjo nuo 300 iki 500. Japonijoje daugiau paliekama neįgalių vaikų.

Įspėja apie pasekmes

Teisines gyvybės langelių įsteigimo subtilybes LŽ paaiškino Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesorius Valentinas Mikelėnas. "Lietuva yra prisidėjusi prie Jungtinių Tautų (JT) vaiko teisių konvencijos, joje įtvirtinta prigimtinė vaiko teisė žinoti savo kilmę ir kas yra jo biologiniai tėvai. Gyvybės langeliai tokią galimybę iš vaiko atima. Lietuvoje remiamasi nacionaliniais įstatymais, kurie pabrėžia, kad saugioje vietoje vaiką palikęs žmogus negali būti baudžiamas ar apskritai ieškomas. Konfliktas tarp Lietuvos įstatymų ir JT konvencijos išlikęs. Tačiau emocijos padarė savo, gyvybės langeliai pradėjo veikti nesuderinus visų klausimų", - dėstė žinomas teisininkas.

V.Mikelėnas pasidalijo mintimis, su kokiomis problemomis galima susidurti nesudėliojus visų taškų ant "i". "Pirmiausia, ne visi palikti vaikai bus įvaikinti. Dauguma jų augs globos namuose. Vaikų išlaikymas bus perkeltas ant visuomenės pečių. Tuo metu taip pasielgęs žmogus toliau gyvens nekvaršindamas sau galvos. Žinoma, turime pripažinti, kad svarbiausia - išsaugota gyvybė, nes esama pavyzdžių, kai nesaugioje aplinkoje palikti vaikai žūsta. Vis dėlto, teisiniu požiūriu, valstybė pati gali nukentėti. Užaugęs vaikas pradeda domėtis savo šaknimis. Jis gali paklausti valstybės, kodėl ši sudarė sąlygas tėvams jį palikti? Kokiai situacijai susiklosčius tai gali tapti aktualu? Pavyzdžiui, ligos atveju medikams nežinant, kas yra vaiko tėvai, gali nepavykti nustatyti negalavimų priežasties, kuri, tikėtina, susijusi su paveldėjimu", - kalbėjo teisininkas.

2003 metais Europos Žmogaus Teisių Teisme buvo nagrinėjama prancūzų Pascale Odievre byla prieš jo šalį. Tik nedidele balsų persvara (4 prieš 3) nuspręsta, kad Prancūzija nepažeidė JT konvencijos, nes garantavo žmogaus teisę gyventi. Šioje šalyje įteisintas anoniminis gimdymas, P.Odievre motina pasinaudojo šia galimybe, ji paliko berniuką ligoninėje. Iš motinos nebuvo paprašyta jos tapatybę patvirtinančių dokumentų. P.Odievre bylą pralaimėjo, tačiau iki šiol šis sprendimas kritikuojamas tiek prancūzų, tiek kitų šalių teisininkų.

Gimdyti anonimiškai - draudžiama

Lietuvoje, priešingai nei Prancūzijoje, anoniminis gimdymas nėra įteisintas. Jeigu moteris atvyko į ligoninę, šios atstovai privalo pareikalauti, kad būtų pateiktas jos tapatybę patvirtinantis dokumentas. Tačiau griežta tvarka nesunkiai apeinama. V.Mikelėno teigimu, pasitaiko atvejų, kai į ligoninę gimdyti atvykusios moteris teisinasi patyrusios šoką ir įtikina medikus, kad asmens dokumentą tiesiog pamiršo.

"Pagimdžiusios moteris paprasčiausiai pabėgdavo iš gydymo įstaigos. Medikai tokiais atvejais yra bejėgiai, juk neišvairys gimdančios moters namo, kad pasiimtų dokumentus. Tokiais atvejais informuojamos policija ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Visa atsakomybė tenka gimdyvėms", - sakė teisininkas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Rimantė Šalaševičiūtė įsitikinusi, kad anoniminis gimdymas Lietuvoje neturėtų būti įteisintas. "Šiuo atveju stipresnė JT konvencija dėl vaiko teisės žinoti savo kilmę. Nors ligoninė, kaip ir gyvybės langelis, yra ta vieta, kur vaikui užtikrinamas saugus prieglobstis, motinos neturi galimybių tiesiog atsisakyti savo vaikų. Jos tai gali padaryti įstatymų nustatyta tvarka. Jeigu motina tam ryžtasi, kūdikis pakliūva į globos namus, pradedama ieškoti tėvių. Toje pačioje Prancūzijoje gimęs vaikas gauna X tapatybę. Tačiau šiuo metu ir minėtoje valstybėje vyksta kova - siekiama uždrausti gimdyti anonimiškai."

Anot pašnekovės, anoniminis gimdymas - tiesiausias kelias prekybos vaikais link. Lietuvoje yra apie 50 tūkst. šeimų, negalinčių susilaukti vaikų, todėl naujagimių lengva ranka atsisakančios moteris gali būti dar labiau skatinamos taip elgtis dėl finansinių interesų.

Pašlijos ir moralė

P.Valatkevičienės įsitikinimu, drauge su ekonomikos padėtimi Lietuvoje pašlijo ir visuomenės moralė. "2009-aisiais mūsų globos namuose buvo palikta 20 vaikelių daugiau nei 2008 metais. Šiomet per pirmąsias tris savaites jau radome 7 kūdikius, kurių atsisakė tėvai. Žinoma, vis dar pasitaiko, kad paliktus kūdikius priglaudžia giminaičiai, tačiau tokie atvejai - pavieniai", - pasakojo direktorė.

Ji apgailėstavo, kad esama motinų, kurioms vaiko gimimas nieko nereiškia. Anot P.Valatkevičienės, jų įstaigoje augo net 10 vienos moters kūdikių, kurių ši atsisakė.

Žiauri statistika

Tačiau palikti kūdikį neabejojant, kad jį kas nors suras ar tikintis, jog taip atsitiks, - dar ne baisiausia išeitis. Kasmet atsiranda bent po porą moterų, kurios nužudo savo kūdikius. Statistikos departamento duomenimis, per pastaruosius šešerius metus daugiausia vaikų nužudyta 2004-aisiais (8 kūdikiai: 5 miestuose ir 3 kaime) ir 2006-aisiais (7 kūdikiai: 2 miestuose ir 5 kaime). Dėl vaiko palikimo jam nesaugioje vietoje 2004-2008 metais pradėti 6 ikiteisminiai tyrimai.

Įvairios priežastys

Vieningai sutariama, kad nėra vienos priežasties, dėl kurios motinos ryžtasi palikti arba žudyti savo kūdikius. "Iš patirties galima pasakyti, kad vaikų nemyli girtuokliai, narkomanai, asocialūs asmenys. Tačiau kaip kontrastą galima išskirti atvejus, kai taip pasielgia padorių, materialiai apsirūpinusių šeimų atstovai. Tipinis pavyzdys, kai jauna šeimos atžala susilaukia vaikelio, tačiau, "nenorėdami sugadinti dukrai gyvenimo", tėvai priverčia ją atsakyti kūdikio", - sakė P.Valatkevičienė.

R.Šalaševičiūtė pasakojo, kad pernai būta bent dviejų atvejų, kai turėjo gimdyti nepilnametės: "Mergaičių šeimos darė joms milžinišką spaudimą. Įsivaizduokite, nėščiai merginai tėvai pareiškė, kad jeigu ji neatsisakys vaikelio, jie nebelaikys jos savo dukra. Vietoj palaikymo ir paramos, kuri tokiu sunkiu metu labai reikalinga, elgtasi taip neapgalvotai. Ir tai darė artimiausi žmonės. Būta atvejo Šiauliuose, kai viena moteris uždusino gimusius dvynukus, nes nei iš vyro, nei iš artimųjų nesulaukė finansinės paramos."

Atliktų tyrimų rezultatai byloja, kad gimdyvės, kurios atsikrato savo kūdikių, dažniausiai palikdamos juos nesaugiose vietose, yra jaunos merginos. Įprasta, kad jos būna netekėjusios, joms trūksta finansinių išteklių, nepavyksta pasirūpinti medicinos priežiūra nėštumo metu, gimdymas vyksta namų sąlygomis.

Dažniausiai kūdikis, kurio atsikratoma, būna pirmasis motinos vaikas, o tėvas net nežino apie nėštumą arba sužinojęs apie tai moterį palieka likimo valiai.

Psichologų tvirtinimu, kūdikių žudymas retai būna iš anksto apgalvotas veiksmas, greičiausiai taip pasielgiama dėl emocijų, kilusių patekus į įvairias stresines situacijas nėštumo metu. Kritiniu atveju moteris pasijunta sunerimusi, jos veiksmus lemia panika, o ne pyktis ar sąmoningas noras įskaudinti vaiką.

Problemos išsprendžiamos?

P.Valatkevičienė įsitikinusi, kad valstybė yra nusigręžusi nuo jaunimo. "Kartais susimąstai, kad mūsų valdžiai visiškai nerūpi jaunas žmogus. Nors būtent jis po kelerių metų taps valstybės pagrindu. Pavyzdžiui, Kanadoje ir Lenkijoje stengiamasi dėl vaikų namų auklėtinių, sudaromos visos sąlygos, kad jie galėtų mokytis, įgyti profesiją. Palikusiesiems globos įstaigą suteikiamas paprastas būstas ir itin palankios jo išsimokėjimo sąlygos. Kuo gali pasigirti lietuviškų globos namų auklėtiniai? Beveik niekuo. Sulaukę amžiaus, kai turi palikti globos namus, jie atsiduria gatvėje. Situacija pagerės, kai pradėsime rimtai dirbti su jaunąja karta", - kalbėjo ji.

R.Šalaševičiūtė savo ruožtu pabrėžė socialinių darbuotojų reikšmę. Anot vaiko teisių apsaugos kontrolierės, vargu ar bent pusė motinų, kurios ryžosi nužudyti savo kūdikį, nėštumo metu bent kartą lankėsi pas medikus arba socialinius darbuotojus.

"Itin svarbi socialinių darbuotojų veikla. Kaimo vietovėse kontroliuoti šiuos neigiamus procesus paprasčiau nei miestuose, mat mažesnėse bendruomenėse žmonės vieni kitus pažįsta. Būtina užtikrinti nemokamą psichologinę pagalbą besilaukiančioms vaikelio moterims, nepamiršti motinų ir po gimdymo. Jeigu moteris abejoja, kur jai su vaikelio reikės gyventi, valstybė turėtų užtikrinti laikiną gyvenamąjį plotą. Ypač tai aktualu vienišoms motinoms", - vardijo kontrolierė.